

Министерство науки и высшего образования Российской Федерации
Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение
высшего образования
«Бурятский государственный университет имени Доржи Банзарова»

ПРОГРАММА
вступительного экзамена по направлению подготовки
45.04.01 Филология

«Монгольские языки»

Улан-Удэ, 2024

ОСНОВНЫЕ ТРЕБОВАНИЯ

Программа вступительного испытания составлена в соответствии с требованиями ФГОС ВО по направлению подготовки. Цель вступительного испытания: определить уровень подготовки поступающих в БГУ.

Испытание по предмету проходит в форме компьютерного тестирования. Время, отведенное на тестирование 45 минут.

Максимальная сумма баллов - 100.

Минимальный балл для сдачи экзамена по программам магистратуры - 65 баллов.

СОДЕРЖАНИЕ ПРОГРАММЫ

Буряад хэлэнэй лексикэ, лексикологи, фразеологи, диалектологи. Буряад хэлэнэй лексикэ, тэрэнэй үзэхэ зүйл, гол ойлгосонууд. Буряад лексикын системнэ удха. Үгэнүүдэй удхаараа илгарал. Үгэнүүдэй уг гарбалаараа илгарал. Үгэнүүдэй хэрэглэлээрээ илгарал. Буряад фразеологизмуудай илгарал. Буряад диалектнүүдэй бүлэгүүд, гол илгаанууд, онсонуудынь.

Буряад хэлэнэй фонетикэ фонологи, графика, орфографи, орфоэпи. Буряад тодорхой абьянуудай характеристикэ. Буряад абьянуудай системэ. Буряад графика. Графикаын ёһонууд. Буряад бэшэгэй дүримүүд. Буряад орфоэпи. Орфоэпиин гол дүримүүд.

Буряад хэлэнэй морфологи: үгын бии бололго болон хэлэлгын хубинууд. Буряад хэлэндэ үгын бии бололго болон илгарал. Буряад үгын бүридэл.

Мүнөөнэй буряад хэлэнэй нэрэ хэлэлгын хубинуудай системэ, тэдэнэй онсо илгарал болон адли шэнжэнүүдынь. Нэрэ хэлэлгын хубинуудай лексическэ удха, грамматическа шэнжэ, синтаксическа үүргэ. Нэрэ хэлэлгын хубинуудай өөр өөрын дотороо илгаралнуудынь.

Үйлэ үгэ. Гол ойлгосонуудынь. Үйлэ үгын залогууд болон видүүд. Үйлэ үгын түхэлнүүд: саглуулһан, хандаһан, причастна, деепричастна. Глаголой саглуулһан түхэл, тэрэнэй илгарал, хэрэглэлгэ. Глаголой хандаһан түхэл, тэрэнэй илгарал, хэрэглэлгэ. Глаголой причастна түхэлэй онсо: зохилдол, хамаадал. Причастна түхэлэй илгарал. Глаголой деепричастна түхэл, эрдэмтэдэй классификаци, деепричастна түхэлэй хамаадалай залгалта абаха тухай. Деепричастна түхэлэй глаголнуудай үүргэ.

Наречи. Наречиин илагарал, хэрэглэлгэ. Наречи ба дахуул үгэ: харилсааниинь.

Буряад хэлэнэй туһалагша болон тусхай хэлэлгын хубинуудай системэ. Гол ойлгосонуудынь, илгарал. Дахуул үгэнүүд, тэдэнэй илгарал ба хэрэглэлгэ. Союзууд, тэдэнэй илгарал ба хэрэглэлгэ. Частица, тэрэнэй илгарал ба

4. Дорохи үгэнүүдэй алиниинь КРИЗИС гэжэ үгэ буряадаар зүб харуулнаб?

1) Атаа жүтөөн;	3) хашалта, хүсэрхэл;
2) һандарал;	4) хэһээлтэ.

5. Ганса удхатай үгэ харуулагты.

1) Газар;	3) нюур;
2) Үндэһэн;	4) ханза.

6. Юрэнхы удхатай юумэнэй нэрэнүүдэй зэргэ нэрлэгты.

1) Шубуун, сэсэг, байгаали, шииг нойтон;	3) Бүргэд, зана, нугаһан, тоодог;
2) Мүндэр, бороон, шүүдэр, аадар;	4) Хамар, аман, хэлэн, шэхэн.

7. Эдэ үгэнүүдэй алиниинь нюотаг үгэ (диалектнэ үгэ) гэжэ тоологдохоб?

1) Үбгэн аба;	3) Таабай;
2) Элинсэг аба;	4) Хүгшэн эжы.

8. Хэлэнэй үгын баялигыг

1) Лексикографи гэдэг;	3) Лексикологи гэдэг;
2) Синонимууд гэдэг;	4) Лексикэ гэдэг.

9. Ямар үгын удха дүүрэн бэшээр, дутуугаар харуулаатайб?

1) Энгэр – дэгэл хубсаһанай сээжэ, урда тала;	3) бал – зүгын тоһон;
2) абдар – томо ханза, сүндүүг;	4) элинсэг – үбгэ эсэгэ.

Буряад хэлэнэй фонетикэ фонологи, графика, орфографи, орфоэпи.

1. Энэ холбуулалай үгын түхэлдэ **ИИ** үзэг бэшэгдэхэгүй, тэрэ холбуулал заагты.

1) Станц.н харуулшан;	3) жюр.н дүнгүүд;
2) коф.н аяга;	4) хан.н бэшэг.

2. Доро үгтэһэн абтаһан үгэнүүдэй алиниинь Нэрын падеждэ ородоор бэшэгдэхэб?

1) студенткэхээ;	3) амбаарһаа;
2) Европоһоо;	4) баниһаа.

3. «И үзэг үгын эгээ эхиндэ хэлэнэй урдуурхи аялгантай бэшэгдэхэгүй, харин хэлэнэй хойгуурхи аялгантай үгэ соо бэшэгдэхэ» – энэ дүримдэ тааруу үгэнүүдэй зэргэ ологты.

1) Эрхим, бэлиг, эдир;	3) иимэ, хиимэ, ниитэ;
2) инаг, игаабари, илалта;	4) литэ, хэлэн, хилэн.

4. Тус ушарнуудта хаанань ЭЭ үзэг бэшэгдэхэб?

1) Хэл... бүлюудэ;	3) хэлэн... илгарал;
2) бэлэг... сэн;	4) Дэлгэр... хүбүүн.

5. ЭЙ үзэгэй бэшэлгэтэй үгэ харуулагты.

- 1) Сэсэн... буляалдаба; 3) дэбтэр... хуудахан;
2) хэһэн... мэдэрбэ; 4) түрэл хэл... мартаба.

6. Тус үгэнүүдэй алиниинь зурлаа табин бэшэгдэхэб?

- 1) Хаб загаһан; 3) олон олон;
2) һаршага һоршого; 4) шииг нойтон.

7. Үгэнүүдэй ямар зэргэ соо тодо бэшэ аялган дуулдаашье һаа бэшэгдэхэгүйб?

- 1) Хэл()һэн, хал()һан, нэр()һэн; 3) түр()гэн, хүл()һэн, ар()һан;
2) гол()һон, холл()һон, хор()һон; 4) хаб()тай, эб()тэй, хэл()тэй.

8. Тус үгэнүүдэй алиниинь суг бэшэгдэхэб?

- 1) Идейнэ()бэшэ; 3) тэнсүү()бэшэ;
2) эмхи()зургаан; 4) хани()барисаан.

9. Эдэ абтаһан үгын анхан һууриин түхэлтэй зэргэнүүдэй алиниинь тус дүримэй ёһоор – «хатуу хашалганай удаадахи сохилтогүй аялгание бэшэхэ дүрим» – бэшэгдэдэг бэ?

- 1) Буденный, Георгадзе, Ковалевский, Белый;
2) яблока, газетэ, аналитическэ, гибридна;
3) горючи, печени, расписании, коллеги;
4) мастерской, педиатрии, Корей, Периней.

10. Эдэ үгэнүүдэй алиниинь хонгёо хатуу [б] абятайб?

- 1) Хэб; 3) эбтэй;
2) хэбис; 4) хэблиг.

Буряад хэлэнэй морфологи: үгын бии бололго болон хэлэлгын хубинууд.

1. –НАР гэһэн олоной тоогой залгалта абадаг үгэнүүдэй зэргэ нэрлэгты.

- 1) Гар, гараж, гэрэл, плащ, карандаш; 3) хибэс, хэб, станок, механизм, хэлэн;
2) эгэшэ, багша, методист, аха, шаби; 4) модон, нүхэр, баряша, хонин, һурагша.

2. Ямар холбуулал соо частицын соохи аялганай бэшэлгэ бурууб?

- 1) Сэсэрлигтээ ошоогүй ха юмта; 3) Айлшалжа хүрөөдүйб;
2) Үсэгэлдэр хүдэлөө һэнтэ; 4) Тиимэл байха бэлэйлши.

3. Үгэнүүдэй ямар зэргэнь Зэбсэгэй падеждэ –ЯАР залгалта абахаб?

- 1) Хори, хоори, хонин, морин; 3) артель, апрель, бандероль, тюль;
2) акци, станци, спираль, интонаци; 4) Василий, Зоя, Мария, Марья.

4. Ямар үгэ ҮНДЭҺЭН, СУФФИКС, ПАДЕЖЭЙ ЗАЛГАЛТА, НЮУРТА ХАМААДАЛАЙ ЗАЛГАЛТА гэһэн бүридэлтэйб?

- 1) һурагшадынь; 3) бэшэлгынгээшье;

- 2) малшандатнай; 4) байдалаараа.
5. Доогуураа зуруулаатай хубинуудай алинийн гарахан хууриб гэжэ харуулагты.
- 1) Шэрдэмэл; 3) хургуулиин;
2) ябajarхёоб; 4) хабтагайнууд.
6. Үгын түхэлэй бии бололгодо гаргагдахан алдуу заагты.
- 1) Уншад ошобо; 3) хараад абаба;
2) ерэнгээ дайраба; 4) алдаханаа ойлгобо.
7. Олоной тоодо байхан, падежэй залгалтатай юумэнэй нэрэ зүб харуулагты.
- 1) Хэлэгшэнь; 3) Хэлэгшэдэй;
2) Хэлэгшэднай; 4) Хэлэгшэдээ.
8. Тус зэргэнүүд сооһоо деепричастна түхэлтэй глаголнуудые ологты.
- 1) Ошоё, ошо, ошогты; 3) ошобо, ошоо, ошохо;
2) ошоод, ошонгоо, ошотор; 4) ошоһон, ошогшо, ошонхой.
9. Дороһоо суглуулхан тоогой нэрэнүүдые нэрлэгты.
- 1) Нэгэ, хоёр, гурба; 3) нэжээд, хошоод, гурбаад;
2) нэгэдэхи, хоёрдохи, гурбадахи; 4) ...хоюулан, гурбуулан.
10. Тус үгэнүүд сооһоо шанарта тэмдэгэй нэрэнүүдые харуулагты.
- 1) Малтамал; 3) харабтар;
2) уһалиг; 4) эндэхи.
11. Дорохи үгэнүүдэй алинайнь түхэл ӨӨРЫНГӨӨ гэхэн удхатайб?
- 1) Ябаһаншни; 3) ябаһанаа;
2) ябаһамни; 4) ябаһаниинь.
12. Эндэ сагай наречи заагты.
- 1) Шадахысаа; 3) аальяр;
2) үбдэгсоо; 4) арай шамай.
13. Ямар үгэ захиран хандаһан түхэлтэйб?
- 1) хууя; 3) хууг;
2) хуу; 4) хуухуу.
14. БУЛТА – ямар түлөөнэй нэрэб?
- 1) нюурай; 3) зааһан;
2) асууһан; 4) хамталһан.
15. –ЫЕ – ямар падежэй залгалтаб?
- 1) Үйлын падежэй; 3) Зэбсэгэй падежэй;
2) Зүгэй падежэй; 4) Хамаанай падежэй.

16. Доро үгтэһэн зэргэнүүд соо үгэнүүд түрэл түрэлөөрөө (бии бололгоороо) харуулаатай. Нэгэ зэргэнь алдуутай, тэрэниие ологты.

- 1) Шарабтар, шарлаа, шарашуу, шарана;
- 2) хараба, харуула, харуулшан, харамаар;
- 3) урюулһандаа, урилсажа, урядхиба, урилга;
- 4) алхадаа, алхашуу, алхадуула, алхадалсыш.

17. БАЙМГАШАА – энэ үгэ ямар хэлэлгын хубиһаа бии болооб?

1) Тэмдэгэй нэрэхээ;	3) Наречийхээ;
2) Үйлэ үгэхөө;	4) Түлөөнэй нэрэхээ.

18. Энэ мэдүүлэл соо байһан туһалагша хэлэлгын хубинууд тоонуудаар дугаарлагдаатай. Дахуул үгын дугаар заагты.

Шэрдэгэй дэргэдэ (1) байна бэлэй (2) гэжэ (3) Баяр амална һэн (4).

1) 1;	2) 2;	3) 3;	4) 4.

Буряад хэлэнэй синтаксис: холбуулал, мэдүүлэл, текст.

1. Текст уншаад, А1, А2, А3 даабари дүүргэгты.

А. Юуб гэхэдэ, галынь залираагүй, гуламтынь хүн тойроогүй, эдээнһэнь хүн ама хүрөө, сэргэдэнь морёо уяа.

Б. Галаа түлээд, сайгаа шанаад, айрһа гурһаяа эли газарта гаргаад, үүдээ суургалангүй орхижо, малаа адуулхаяа гү, али агнахаяа ошоходоо, буряад зон аянай зондо ханаагаа зободог байгаа.

В. Тэрэнэй хоол баряад, унда уугаад, дулаасажа амараад ошоһые мэдэхэдээ, буряад хүн баярладаг һэн.

Г. Хэһээлтэдэ ороһон хаатаршан, сүлэлгэдэ ябаһан гэмтэн – хэнэйшье үри һаа, ямаршье яһанай хүн һаа – эзэгүй гэртэ буугааб гэжэ ханадаггүй байгаа.

Д.Эрдынеев.

А 1. Тус мэдүүлэлнүүдые суглуулан, холбоотой текст болгохынгоо тула, тэдэниие ямар зэргэтэйгээр хойно хойноһоон табиха болонобта? Зүб зэргэ илгагты.

1) А, Б, В, Г;	3) Г, Б, А, В;
2) Б, Г, В, А;	4) Б, В, А, Г.

А 2. Дээрэхэй мэдүүлэлнүүдтэ эндэ синтаксическа тодорхойлол үгтэнхэй. Али тодорхойлол бурууб?

- 1) А – мэдүүлэл сложно, союзгүй, тоолоһон харилсаатай дүрбэн простой мэдүүлэлһээ бүридэнэ.
- 2) Б – мэдүүлэл простой, хоёр бүридэлтэ, грамматическа һууринь – *буряад зон ханаагаа зободог байгаа*.
- 3) В – мэдүүлэл простой, дэлгэрэнгы, обородуудтай.
- 4) Г – мэдүүлэл сложно, союзтай, дахалдаһан сложно мэдүүлэл, тододхоһон элирхэйлэгшэтэй.

«Ай хөөрхэй, яалай даа», – гэлдэхээр тэдэнэй бохинолдон ерэхэдэ, бүргэдтэ даруулжа дулаахан хоноһон хүбүүнийнь унтаж байба. 12) Тиигэжэ бүргэд шубуунда абаруулһан Зүүн Түгэдэй Ундуу гэжэ газарта үгытэйхэн айлда Зонхобо хүбүүн түрэн үльгэртэй.

7.1. Дорохи баталамжануудай алиниинь арадай аман зохёолой текст соо харуулагдаһан һанал бодолдо таарууб?

- 1) Хүнэй ажаמידарал амитадай ажаמידаралтай нягта холбоотой.
- 2) Баяжахадаа тэнэ баяжаха тухай.
- 3) Хүнэй оршон тойронтой харилсаан тухай мэдээсэнэ.
- 4) Урданай хүнэй хүшэр хүндэ ажабайдал.

7.2. Ямар темэ энэ текст соо үгыб?

- 1) Байгаали хүн хоёрой таарал.
- 2) Шубуунда абаруулһан тухай.
- 3) Урданай зоной ажабайдал.
- 4) Ньютаг газар нэрлэн тухай.

7.3. Текстын стиль, тиигэхэдэ янзыень заагты.

- 1) Уран зохёолой стиль, бодомжолго, зураглалтай;
- 2) Уран зохёолой стиль, домоглол, зураглалтай;
- 3) Уран зохёолой стиль, домоглол, бодомжолготой;
- 4) Ярянаы стиль, домоголол, зураглалтай.

7.4. Эндэ үгтөөтэй үйлэ үгэнүүдэй (глаголнуудай) алиниинь текст соо шэлжэнэн удхатайгаар хэрэглээтэйб?

- 1) Халаглаба;
- 2) ниидэшэбэ;
- 3) хашагдажа;
- 4) дүтэлхэдэнь.

7.5. Тус текст соо ямар уран аргууд хэрэглээтэйб?

- 1) Эпитет;
- 2) метафора;
- 3) гиперболэ;
- 4) зэргэсүүлгэ.

7.6. Хэдыдэхи мэдүүлэл урдахи мэдүүлэлэйнгээ удхатай холбоһон харилсаатай союзна үгын хүсөөр ниилэнэб?

- 1) 8;
- 2) 12;
- 3) 11;
- 4) 4.

Список литературы

Основная литература

1. Амоголонов Д.Д. Современный бурятский язык. - Улан-Удэ, 1958.
2. Бертагаев Т.А., Цыдендамбаев Ц.Б. Грамматика бурятского языка. Синтаксис. - Москва, 1962
3. Раднаев Э. Р. Буряад хэлэнэй фонетикэ /Э. Р. Раднаев; М-во образования и науки Респ. Бурятия. – Улан-Удэ: Бэлиг, 2007. – 146 с.
4. Раднаев Э. Р. Буряад хэлэнэй орфоэпи: лингвист. пособие /Э. Р. Раднаев; Федер. агентство по образованию, Бурят. гос. ун-т. – Улан-Удэ: Изд-во Бурят. ун-та, 2008. – 92 с.

5. Доржиев Д.-Н. Современный бурятский язык : морфетикэ/Д.-Н. Доржиев. – Улан-Удэ: Бэлиг, 2005. – 179 с.

6. Доржиев Д.-Н. Современный бурятский язык : синтаксис/Д.-Н. Доржиев. – Улан-Удэ: Бэлиг, 2005. – 179 с.

Дополнительная литература

7. Батоев Б.Б. Бурятский язык. Графика. Орфография. – Улан-Удэ, 1993.-143с.

8. Буряад хэлэнэй бэшэгэй дурим/М-во образования и науки Респ. Бурятия, Ин-т монголоведения, буддологии и тибетологии Сиб. отд-ния Рос. акад. наук; под общ. ред. Л. Д. Шагдарова. – Улан-Удэ: Бэлиг, 2009. – 166 с.

9. Буряад хэлэнэй шухала асуудалнууд/Рос. акад. наук, Сиб. отд-ние, Ин-т монголоведения, буддологии и тибетологии ; [отв. ред. Л. Д. Шагдаров, редкол.: С. Д. Бабуев и др.]. – Улан-Удэ: Изд-во БНЦ СО РАН, 2007. – 207 с.

10. Дылыкова Р. С. Буряад хэлэн : тестнууд: Буряадай гурэнэй университетэй хуралсалай методическэ булгэмэй шидхэбэрээр тус пособи 050302.65 Турэлхи хэлэн болон литература гэхэн мэргэжэлдэ хурадаг оутадай хуралсалай ном боложо угэхэ аргатай/Р. С. Дылыкова, Л. Б. Будажапова; М-во общ. и проф. образования Рос. Федерации, Бурят. гос. ун-т. – Улан-Удэ: Изд-во Бурят. госун-та, 2009. – 85, [1] с.

11. Санжина Д. Д. Бурятский язык : стилистический аспект лексической синонимии: словарь-справочник/Д. Д. Санжина; М-во образования и науки Респ. Бурятия. – Улан-Удэ: Бэлиг, 2010. – 155, [1] с.

12. Раднаев Э. Р. Бурятский язык в средней школе/Э. Р. Раднаев. – Улан-Удэ: Бэлиг, 2005. – 102 с.

13. Бальжинимаева Ц.Ц. Именные словосочетания в бурятском языке. Улан-Удэ, 1996.

14. Будаев Ц.Б. Буряад диалектологи. – Улан-Удэ, 2000.-140 х.